

ІНВЕСТИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

УДК 331.1

В.В. Бальтюкевич

Інститут бізнесу, економіки та інформаційних технологій
при Одеському національному політехнічному університеті

ІННОВАЦІЙНО-ПРОМИСЛОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПРИКЛАДІ ВИРОБНИЦТВА ОДЕСЬКОГО ПРИПОРТОВОГО ЗАВОДУ

© Бальтюкевич В.В., 2011

Визначено закономірності, принципи формування та особливості управління інноваційним потенціалом промислових підприємств Одеської області. Розглянуто основні чинники, які перешкоджають розвитку інноваційних процесів в умовах світової фінансово-економічної кризи. Запропоновано основні заходи з активізації державного стимулювання інноваційного розвитку промисловості.

Ключові слова: інноваційний потенціал, промисловість, антикризові заходи.

W.W. Baltukevych

Institute of Business, Economics and Information Technology
at the Odessa National Polytechnic University

INNOVATIVE AND INDUSTRIAL POTENTIAL OF ODESSA REGION ON THE EXAMPLE OF ODESSA PORT-OPERATIONS SERVICE ENTERPRISE

In the article defined the main regularities, principles of formation and peculiarities of direction of innovation capabilities on the industrial enterprises of Odessa region. The major causes hindering the development of innovation processes in the condition of the world financial-economic crisis are considered. The principal measures at activating the state stimulation of innovation development of industry are proposed.

Key words: innovative potential, industry, anti-crisis actions.

Постановка проблеми. У сучасних умовах успіх господарювання підприємницьких структур залежить передусім від їх здатності до інноваційної діяльності. В умовах кризи саме активізація інноваційного розвитку усіх ланок народного господарства має стати потужним трампліном для виходу країни з кризи. При цьому підвищується необхідність знаходження науково-обґрунтованих методик формування оптимального інноваційного потенціалу підприємств та ефективного управління ним на практиці.

Незважаючи на величезну кількість здобутків у питаннях формування та управління інноваційним потенціалом, і досі існують невирішені проблеми у цій сфері. Це актуалізує необхідність систематизації існуючих теоретико-методологічних підходів дослідників, що працюють у цьому напрямі.

Різноманітність поглядів на проблему зумовлена безліччю видів інноваційної діяльності, різною масштабністю господарювання, відмінністю у галузях реалізації нововведень та спеціалізації інноваційно-активних підприємств тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З посиленням ролі інноваційного чинника розвитку економічних систем усіх рівнів господарювання активізувалась увага науковців до вивчення проблем, пов'язаних з інноваційною діяльністю на мікро- та макрорівнях.

Цілі статті. Мета роботи – проаналізувати сучасний стан промисловості Одеської області та обґрунтування пріоритетних механізмів державного стимулювання розвитку інноваційної діяльності підприємств на прикладі Одеського припортового заводу (ОПЗ).

Виклад основного матеріалу. Промисловість є провідною галуззю економіки, яка утворює фундамент науково-технічної трансформації, економічного зростання і соціального прогресу суспільства. Промислове виробництво є важливим елементом ринкової економіки, який забезпечує зайнятість населення в регіоні, поповнює бюджет та задовольняє попит інших галузей економіки та населення на різноманітні види продукції.

В епоху глобалізації міжнародних економічних відносин, із посиленням конкуренції між країнами на усіх рівнях та в усіх сферах господарювання, за стрімкого прискорення науково-технічного прогресу саме здатність економіки до інноваційної діяльності визначає рівень її розвитку загалом та визначає місце держави у глобальному економічному просторі зокрема. Інноваційна діяльність стала вирішальним елементом розвитку сучасного світового економічного простору, що зумовлює важливість економічного обґрунтування інноваційних рішень. У контексті всеохопної фінансово-економічної кризи відбувається перерозподіл сфер господарювання та важелів впливу у світовій економіці.

Однією з основних ознак економічного розвитку Одеської області у 2010 р. була позитивна динаміка у промисловому секторі. Сприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура для експортерів, високий рівень внутрішнього інвестиційного та споживчого попиту, які зумовили нарощування промислового виробництва та значно вищий економічний результат, ніж загалом по Україні.

Розвитку промисловості сприяла реалізація Державної програми розвитку промисловості на 2003–2011 рр., енергетичної стратегії на період до 2030 р., Загальнодержавної комплексної програми розвитку високих наукомістких технологій, а також застосування норм закону України "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків", і як наслідок, прискореної амортизації основних виробничих засобів, виконання діючих галузевих програм виробництва високоякісної та конкурентоспроможної продукції, зниження податкового навантаження, подальшого зниження рівня відсоткових ставок за кредитами.

За підсумками роботи підприємств промисловості у 2010 р. в Одеській області інноваційною діяльністю займалось 62 промислові підприємства, проти 58 у 2009 р. їх частка у загальній кількості промислових підприємств становила 15,7 %.

Технологічно нові та значно вдосконалені продукти і процеси розробляли і впроваджували переважно підприємства харчової промисловості (32,3 % підприємств, що займались інноваційною діяльністю), зокрема, виробники напоїв (11,3 %), хліба та хлібобулочних виробів (6,5 %), виробники м'яса та м'ясних виробів та виробники молочних продуктів та морозива (по 3,2 %); підприємства машинобудування (25,8 %), особливо виробники електричного та електронного устаткування (14,5 %), виробники машин і устаткування (6,5 %), виробники транспортних засобів та устаткування (4,8 %); хімічної та нафтохімічної промисловості (9,1 %), переважно хімічне виробництво (6,5 %>), виробники гумових і пластмасових виробів (3,2 %); виробники електроенергії, газу та води (6,9 %); целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність (4,8 %). Найбільші вкладення в оновлення виробництва зроблені підприємствами з виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції (27,4 % інноваційних витрат усіх підприємств), хімічної та нафтохімічної промисловості (24,8 %), виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (12,8 %), машинобудування (11,9 %), харчової промисловості (10,7 %).

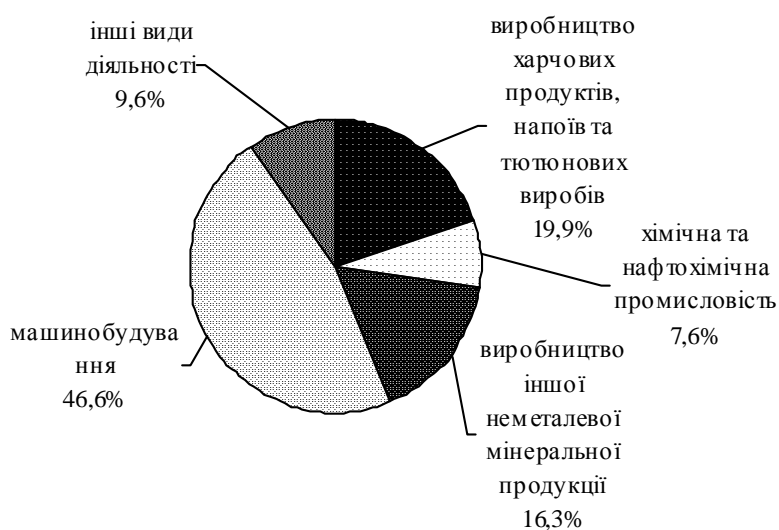
Із загальної кількості промислових підприємств, що займались інноваційною діяльністю, 51 підприємство (82,3 %) безпосередньо впроваджувало інновації у виробництво, у тому числі 22 – освоювали нові види продукції, 23 – нові технологічні процеси та 2 – придбали нові технології.

У 2010 р. інноваційно активні підприємства впровадили 72 види інноваційної продукції, в тому числі чотири – нові види техніки. Підприємствами харчової промисловості було освоєно 34 нових види продукції (у тому числі 11 – у виробництві хліба та хлібобулочних виробів, 6 – у виробництві молочних виробів, по 5 – у виробництві напоїв та борошно-круп'яної промисловості, 4 – у виробництві виноградних вин), 20 – підприємствами машинобудування (у тому числі 17 – на виробництві електричного та електронного устаткування, 2 – на виробництві транспортних засобів та устаткування, 1 – на виробництві машин та устаткування), 9 – хімічної та нафтохімічної промисловості.

Протягом минулого року було впроваджено 37 нових технологічних процесів. З них 73,0 % – маловідходні та ресурсощадні. У галузі машинобудування впроваджено 9 процесів, 6 – у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води, 15 – виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, 3 – у хімічній та нафтохімічній промисловості, 2 – у целюлозно-паперовому виробництві та видавничій діяльності, по 1 – у виробництві коксу та продуктів нафтопереробки та виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції.

Інноваційну продукцію у 2010 р. реалізували 39 підприємств. Обсяг реалізованої інноваційної продукції, що є новою для споживчого ринку і новою для самих підприємств, становив 235,8 млн. грн. та який становить лише 0,8 % від загального обсягу реалізованої промислової продукції (88,2 % від цієї суми припало на підприємства м. Одеса). Найбільші обсяги реалізованої інноваційної продукції досягнуті підприємствами машинобудування (46,6 %), з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (19,9 %), з виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції (16,3 %).

За межі України підприємства області реалізували інноваційної продукції на суму 42,4 млн. грн. (18,0 % від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції), у тому числі в країні СНД – 28,9 млн. грн. (68,2 % від обсягу реалізованої за межі України інноваційної продукції) [1] (див. рисунок).

Структура обсягу реалізованої промислової продукції за основними видами діяльності

За своїм експортним значенням хімічна та нафтохімічна промисловість є другою, після чорної металургії, галуззю української індустрії (8–9 % експорту країни). А в структурі хімпрому України особливо виділяється основна хімія – базова галузь хімічного виробництва, зайнята виробленням неорганічних кислот, лугів, мінеральних добрив, кальцинованої соди, технічних солей, бромів і деяких інших хімічних продуктів. Одні тільки підприємства з виробництва добрив дають близько 60 % від усієї хімічної продукції країни. Україна – третій у світі експортер азотних добрив (після Росії і США), великий постачальник на світові ринки аміаку, кальцинованої соди, двоокису титану.

Важкий удар по хімічній промисловості завдала світова економічна криза 2008 – 2009 рр. Зокрема, знизився світовий попит на аміак (КАС, метанол) та карбамід. Ціни були заморожені, а в деяких випадках ціна продажів однієї тонни хімічної продукції перевищувала собівартість, у той час як в Україні ціни на сировину для аміаку (КАС, метанол) збільшилися у 2 рази для цього хімічного підприємства.

Хімічна галузь України постраждала особливо сильно від того, що вона життєво залежить від поставок російського газу і від цін на нього. У структурі собівартості аміаку, скажімо, вартість природного газу (палива, і сировини) становить близько 80 %. «Газові війни» і різке подорожчання «блакитного палива» призвели, до призупинення багатьох підприємств азотної промисловості, а коли первісний шок трохи пройшов і робота відновилася, стало ясно, що виробництво азотних добрив в Україні відтепер стає малоприбутковим, а то й зовсім нерентабельним. Ті підприємства, які все-таки продовжували працювати, працювали фактично без прибутку, а то й собі у збиток. Збитки поніс навіть Одеський припортовий завод (ОПЗ).

Щороку українська хімічна промисловість споживає понад 8,3 млрд. кубометрів природного газу, або 11 % від усього обсягу, використовуваного в Україні. У структурі собівартості виробництва азотних добрив (аміаку, карбаміду, аміачної селітри) частка природного газу становить 50–80 %. Загальна частка виробництва азотних мінеральних добрив на ВАТ «ОПЗ» за 2010 рік від усього ринку виробництва Україна становить 15,04 %.

ВАТ "Одеський припортовий завод" (ОПЗ) – одне з найбільших підприємств хімічної галузі України. Знаходиться у повній власності держави. Засновником ВАТ «Одеського припортового заводу» є Фонд державного майна України, і за його рішенням від 16.06.2004 р. завод став відкритим акціонерним товариством. За формою власності ВАТ «ОПЗ» – державна корпоративна власність.

Головна перевага ОПЗ, порівняно з іншими підприємствами хімічної галузі – наявність в його складі перевалочних потужностей (для приймання та перевантаження в морські судна призначеної для експорту хімічної продукції інших підприємств України і Росії). Так, завод посідає найкращі позиції на вітчизняному ринку послуг з приймання, охолодження і перевантаження аміаку. Потужності з перевалки цієї речовини становлять близько 4 млн. т на рік.

Одеський припортовий завод є не тільки виробником мінеральних добрив, але і частиною транспортної артерії з перевантаження хімічних продуктів. У 2009 р. робота цеху полягала насамперед у перевантаженні хімічної продукції, що надходила від інших виробників мінеральних добрив.

Найважливішою складовою частиною комплексу є побудований в ці роки найбільший в світі магістральний аміакопровід протяжністю 277 км, здатний доставити з хімічних підприємств Росії (Заволжя) та індустріального Донбасу і берегів Чорного моря більше 3-х мільйонів тонн цінного мінерального добрива. Споруджено комплекс на основі компенсаційних угод за участю багатьох зарубіжних фірм.

Статутний фонд заводу становить 798 544 000 грн. Метою підприємства є одержання прибутку за рахунок виробничої та підприємницької діяльності.

Видом діяльності ВАТ «Одеського припортового заводу», відповідно до статуту підприємства, є:

- виробництво мінеральних добрив та азотних сполук, в тому числі і особливо небезпечних: хімічної речовини – аміаку і карбаміду, а також іншої хімічної продукції;
- транспортна обробка вантажів, у тому числі прийом і перевантаження мінеральних добрив та хімпродукції;
- складування, зокрема і зберігання мінеральних добрив та хімпродукції;
- діяльність з оброблення рідких відходів, у тому числі приймання, оброблення стічних вод з метою запобігання забрудненню довкілля промисловим каналізаційним трубопроводом.

Завод реалізує свою продукцію на внутрішній ринок України, але більша частина продукції відправляється на експорт більш ніж в 30 країн світу. Основні споживачі: Туреччина, Бразилія, Індія, Мексика, Іспанія, Марокко, США, Нігерія [2, 3].

Одеський припортовий завод продовжує розвиватися і вдосконалювати свої технології. Одним з переламних моментів у життєвому циклі ВАТ «ОПЗ» був вплив світової фінансово-економічної кризи, що призвело до звуження міжнародного ринку мінеральних добрив і падіння цін на аміак та карбамід. У 2009 році істотно збільшилася ціна основного сировинного ресурсу – природного газу. Був припинений експорт КАС та метанолу, а також скорочено перевантаження аміаку і карбаміду через перевантажувальні комплекси заводу. У зв'язку з цим були вжиті заходи щодо економного витрачання грошових коштів і збереження кадрового складу працівників.

Враховуючи економічні події, що відбуваються в світі, адміністрація ОПЗ прийняла антикризові заходи, які дали можливість продовжувати ефективно працювати.

Одними з антикризових заходів стало:

- значне скорочення виробництва аміаку, а в деяких випадках повна його зупинка;
- скорочення робочого дня службовців і перехід на 4-денний робочий тиждень;
- тимчасове скорочення усіх премій і винагород;
- значне скорочення усіх закупівель (починаючи від устаткування і запчастин і закінчуючи олівцями).

ВАТ «Одеському припортовому заводу» вдалося зберегти динаміку збільшення обсягів виробництва у 2010 р., порівняно с кризовим 2008 р. обсяг виробництва збільшився на 7 %.

«Одеський припортовий завод» – єдине підприємство хімічної промисловості України, яке не скоротило чисельність штатних робітників. Антикризові заходи були поширені абсолютно на увесь завод, в тому числі і на цех перевантаження аміаку.

Сьогодні завод вже стабілізував свій ринок збуту і продовжує розвиватися на основі масштабної поетапної реконструкції та модернізації об'єктів з метою підвищення економічної ефективності, створення кращих умов праці і побуту на виробництві [4].

Стратегічним напрямом розвитку ВАТ "Одеський припортовий завод" є збереження обсягів виробництва основної продукції, впровадження енергоощадних технологій, зниження питомих витрат на сировину та енергію у виробництві продукції та наданні послуг, підтримка обладнання в екологічно безпечному стані. Значний вплив на діяльність ВАТ "Одеський припортовий завод" має ріст ціни на основну сировину – природний газ та енергоносії. Крім того, значний вплив надає рівень світових цін на основну продукцію підприємства, оскільки значна частина доходу (близько 90 %) надходить від реалізації продукції на експорт.

Обсяг послуг, які надаються з приймання, зберігання та перевантаження продукції на експорт, значною мірою залежить від коливань кон'юнктури світового ринку, тому що вироблені на території країн СНД мінеральні добрива переважно реалізуються на експорт.

Одночасно з виконанням численних виробничих завдань пріоритетне значення приділяється стратегії збереження та захисту екологічного середовища. Природоохоронна діяльність підприємства спрямована на впровадження безвідходних і маловідходних технологій, вдосконалення хімічного обладнання та модернізацію діючого виробництва з метою економії ресурсів і зменшення кількості забруднювальних речовин, що потрапляють у довкілля. Впроваджена автоматизована система контролю забруднення атмосфери проводиться за автоматичного вимірювання концентрації шкідливих домішок на центральну станцію комп'ютерної обробки інформації.

В усіх цехах заводу введена в дію автоматична система управління технологічними процесами, контролю стану обладнання та апаратів, що дає змогу знизити до мінімуму ймовірність екологічного ризику і виникнення аварійних ситуацій.

У 2010 році середня ціна на аміак підвищилася на 10 %, на карбамід – на 38 %. А в січні–вересні аміак і карбамід подорожчали удвічі, аміачна селітра – в 1,6 раза. Це пов'язано із зростанням цін на продукти харчування по усьому світу і активнішим використанням сільськогосподарських культур у виробництві біопалива.

- Також у 2010 році в Товаристві здійснювалися дослідження і розробки за такими напрямками:
- робоча документація реконструкції системи технічного водопостачання;
 - робочий проект до залізничного цеху;
 - робочий проект зі спорудження збірних споруд;
 - оцінка впливів на довкілля.

У 2010 році на дослідження і розробку використано 3936381 грн. Також у звітному році було оприбутковано активів на загальну суму 395 345 тис. грн.

Фінансування заходів відбувається за рахунок власних коштів підприємства з фонду розвитку виробництва. У 2011 році планується виконання необхідних заходів для підтримки виробничої діяльності підприємства та забезпечення безпеки виробництва.

Іншими словами, інноваційний потенціал має стати постійним об'єктом управління на підприємстві, що передбачає цілеспрямований вплив на підприємство з метою підвищення ефективності його інноваційної діяльності [5, 6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Під час дослідження проблем формування та управління інноваційним потенціалом промислових підприємств дійшли таких висновків:

1. Формування інноваційного потенціалу є індивідуальним процесом.
2. Процес формування інноваційного потенціалу відбувається на основі аналізу його системних, структурних та якісних характеристик.
3. Формування інноваційного потенціалу залежить від розміру, масштабів та специфіки діяльності, територіального розміщення суб'єкта господарювання, що визначає рівень доступу до інноваційних ресурсів підприємства.
4. Сучасна концепція управління інноваційним потенціалом підприємства повинна ґрунтуватись на змішаному підході, що передбачає взаємодію ситуаційного та системного напрямків менеджменту.
5. Формування та управління інноваційного потенціалу підприємства має орієнтуватись на довгострокову перспективу з врахуванням стратегічних цілей підприємства.

У подальших дослідженнях планується практична апробація запропонованих принципів формування інноваційного потенціалу на промислових підприємствах Одеської області.

1. *«Інноваційна діяльність промислових підприємств Одеської області у 2010 році».*
2. *Коллективный договор ОАО «Одесский припортовый завод» на 2008 – 2012 гг.*
3. *Правила внутреннего трудового распорядка для работников ОАО «Одесский припортовый завод».*
4. *Приказ «Об учетной политике и организации бухгалтерского учета предприятия» от 31.12.2008 года*
5. *Приказ-постановление «О временных мерах по обеспечению деятельности завода в условиях финансово-экономического кризиса».*
6. *Устав открытого акционерного общества «Одесский припортовый завод», 2006 год.*